

## HUGO SCHEU – PARIBIO KULTŪROS ŽMOGUS

*Darius Barasa*

Jei kam šio grynakraujo klaipėdiečio vokiečių dvarininko pavardė iki šiol buvo negirdėta, o gal pasirodė žinoma, tačiau nekilo jokių sąsajų su lituanistika ar lietuvių etnografijos tyrinėjimais Klaipėdos krašte XIX–XX amžių sandūroje, tai nereikėtų dėl to savęs graužti ir muštis krūtinėn. Lietuvių istoriografija vietoj minėtojo siūlė ir tebesiūlo rinktis visą plejadą priimtinesnių, o svarbiausia – daugiau lietuvių tautiniam sąmoningumui ir kultūrai nusipelniusių Mažosios Lietuvos autoritetų. Asmenybės reikšmė ir įtaka Didžiosios Lietuvos kultūrai bei lietuvių tautinio jausmo gaivinimui dažnai buvo tie kriterijai, kurie Mažojoje Lietuvoje gyvenusiems ir dirbusiems intelektualams garantavo vietą lietuvių kultūros istoriografijoje. Tuo tarpu Hugo Scheu'aus ryšys su Didžiąja Lietuva, jos kultūra buvo ribotas (tiesą sakant, tas ryšys dar nėra tinkamai ištirtas), ypač reikia pabrėžti, kad jo veikla nebuvo orientuota į lietuvių tautinio sąmoningumo stiprinimą. Tad natūralu, kad vokiečių kilmės dvarininkas Hugo Scheu tarp kitų Mažojoje Lietuvoje dirbusių autoritetų lietuvių istoriografijoje liko nepastebėtas. Kita vertus, jo nuopelnų Mažosios Lietuvos lituanistikai, etnografijai ir istorijai sunku neįvertinti. Tad į klausimą, kokie vis dėlto buvo Hugo Scheu'aus kaip Prūsų Lietuvos atstovo saitai su Didžiąja Lietuva ir jo reikšmė pastarosios kultūrai, galima atsakyti dvejopai. Pirma, Hugo Scheu'ų, kuris, būdamas vokiečių, itin domėjosi greta jo gyvenusių mažlietuvių kalba, etnine kultūra, istorija, galima nurodyti kaip sektiną pavyzdį anuometiniams intelektualams iš Didžiosios Lietuvos. Tokias nedvipasmisikas užuominas galima rasti tarpukario Lietuvos spaudoje. Antra, kaip geriausią pavyzdį, kuris leistų suprasti Hugo Scheu'aus kultūrinės veiklos pobūdį bei reikšmę Didžiosios Lietuvos kultūrai, galima nurodyti anapus Nemuno veikusias Tilžėje Lietuvių literatūrinę draugiją ar Karaliaučiuje Senovės draugiją „Prussia“. Suvokę pastarųjų draugijų Lietuvai darytą įtaką, regis, nesunkiai suprastume ir Hugo Scheu'aus kultūrinės veiklos prasmę. Tad užgaida plačiau aptarti šią asmenybę, jo kultūrinę veiklą paribio regione, kur greta sugyveno mažlietuviai ir vokiečiai, o netoli už sienos – ir lietuviai iš Didžiosios Lietuvos, regis, yra pateisinama.

H. Scheu, kurį primityviai turbūt galėtume pristatyti kaip Rytų Prūsijos dvarininką, aukštą valdininką, aktyvų visuomenės ir kultūros veikėją, pirmojo muziejaus Klaipėdos krašte įkūrėją, buvo gimęs Klaipėdoje 1845 m. vokiečio pirklio bei laivų savininko Arnoldo Carlo Scheu'aus ir Klaipėdos malūnininko dukters Rozetės Ziegler šeimoje. Baigęs Klaipėdos aukštesniąją miestiečių mokyklą, 1862–1869 m. praktikavosi įvairiuose Klaipėdos ir Šilutės apskrities dvaruose. 1870–1871 m. du semestrus studijavo Berlyno žemės ūkio institute. 1873 m. įsigijo Lėbartų (Klaipėdos apskr.), 1889 m. – Šilutės, o 1920 m. – Endriūnų dvarus (prie Tilžės). 1875 m. vedė Klaipėdos pirklio ir laivininko J. Schultzo ir anglės Maria Walton dukterį Marie Jane Schultz (1856–1880 m.). Su ja susilaukė 2 sūnų ir dukters. Valdininko karjerą H. Scheu pradėjo nuo Dovelų valsčiaus viršaičio (nuo 1881 m.) pareigų, vėliau buvo išrinktas į Klaipėdos apskrities valdybą (Kreistagą), kurioje dirbo apie 35 metus (1884–1919), taip pat nuo 1909 m. tapo Šilutės apskrities valdybos nariu. Dalyvavo abiejų valdybų sudarytuose komitetuose. 1926 m. laikinai ėjo Šilutės apskrities viršininko (vok. *Landrat*) pareigas. Po Pirmojo pasaulinio karo, Klaipėdos kraštą atskyrus nuo Vokietijos, H. Scheu buvo išrinktas į prancūzų sudarytą I krašto direktoriją, tapo Žemės ūkio rūmų prezidentu (iki 1921 m.). Bene svarbiausiu karjeros pasiekimu H. Scheu laikė įtakingiausios junkerių organizacijos – Rytų Prūsijos žemės ūkio kredito ir draudimo įstaigos generalinio direktoriaus postą (1921–1925 m.). Iki tol jis buvo šios organizacijos Tilžės departamento direktorius (nuo 1907 m.), o nuo 1917 m. – visos organizacijos generalinio direktoriaus pavaduotojas. Galima pridurti, kad H. Scheu dalyvavo ir akcinių bendrovių, tokių kaip Šilutės durpių kraiko fabrikas ir Rytų Prūsijos siaurieji geležinkeliai, valdybų veikloje.

Svarbiu įrašu H. Scheu'aus biografijoje anuomet ir šiandien yra laikomas jo nenuginčijamas indėlis į Šilutės miesto plėtrą, jo infrastruktūros vystymą. Iš Šilutės dvaro žemių dvarininkas ne-

mokamai skyrė miestui sklypų turgaus aikštei išplėsti bei naujai įkurti, siaurojo geležinkelio linijai, taip pat uostui įrengti, pašto, evangelikų bažnyčios, gaisrinės, ligoninės, pradinės mokyklos bei gimnazijos statyboms; 1924 m. miestui padovanojo dvarui priklausiusį apie 50 ha parką su įrengta promenada palei Šyšos upę. H. Scheu žinomas ir kaip asmuo, kuris neremiamas valstybės pirmasis Rytprūsioose sėkmingai apgyvendino naujakurius: išparceliavo Šilutės dvarui priklausiusio Urbiškių (*Hermannlöhlen*) palivarko žemes, kuriose, sudarius palankias sąlygas, buvo įkurdinta bemaž 120 šeimų nausėdija, iš kurios vėliau išaugo savarankiškas Urbiškių kaimas. Žinoma, kad vienas iš valdžios tarėjų statybos reikalams prof. Roth vėliau turėjo rimtų ketinimų parašyti disertaciją apie aną H. Scheu'aus iniciatyva atsiradusią unikalią nausėdiją<sup>1</sup>.

Ne mažiau stebinanti yra H. Scheu'aus patirtis prestižinėse kultūrinėse organizacijose bei draugijose. Žinoma, kad jis buvo Botanikos, Antropologijos, Šeimų genealogijos, Tilžės lietuvių literatūrinės, Karaliaučiaus gamtos-ekonomikos, Įsruities senovės (nuo 1891 m.) ir Karaliaučiaus senovės „Prussia“ (nuo 1892 m. paprastasis, o nuo 1911 m. garbės) draugijų narys<sup>2</sup>. Itin reikšmingas pačiam H. Scheu'ui buvo Karaliaučiaus universiteto pripažinimas, kai 1922 m. už nuopelnus krašto kultūrai bei ekonomikai jam buvo suteiktas filosofijos garbės daktaro ir laisvųjų menų magistro laipsnis. Verta paminėti, kad 1901 m. dvarininkas buvo apdovanotas IV laipsnio Raudonojo Erelio ordinu (*Roten Adlerorden*), 1913 m. – III laipsnio karališkosios karūnos ordinu, o 1917 m. už paramą Pirmajame pasauliniame kare – Nuopelno kryžiumi. 1906 m. kaizeris Vilhelmas II H. Scheu'ui suteikė ekonomikos, o 1918 m. – krašto ekonomikos tarėjo titulą, kuriuo, beje, dvarininkas bene labiausiai mėgo prisistatyti. Apie H. Scheu'aus visuotinį pripažinimą daug sakantis turėtų pasirodyti faktas, kad dvarininkui dar gyvam esant tarpukariu jo vardu buvo pavadintos gatvės Šilutėje (1924 m.) ir Klaipėdoje (1933 m.)<sup>3</sup>. Šiame kontekste nesunku suprasti dvarininkui liaupses, pasirodžiusias 1935 m. Berlyne leistame, jau aiškiai vokišku nacionalizmu persmelktae laikraštyje „*Deutsche Arbeit*“. Jame rašoma, esą „Klaipėdos krašte nėra kito tokio žmogaus, kuris dėl nenuilstamo savo darbo būtų taip plačiai žinomas savame krašte, taip pat ir už jo ribų, bei būtų įgijęs tokį didelį pasitikėjimą ir pagarbą. Nėra antro tokio žmogaus kaip šis dvarininkas, kuris būtų tiek daug nuveikęs vokiečių kultūrai Rytuose“<sup>4</sup>. Išsamūs bei informacinio pobūdžio straipsniai, kuriuose pristatomas H. Scheu, nebuvo retenybė ir Rytų Prūsijos, ypač Klaipėdos krašto, periodikoje<sup>5</sup>. Antai 1924 m. Karaliaučiuje pasirodė netgi brošiūra, skirta visai dvarininko veiklai apžvelgti<sup>6</sup>. Ne kartą apie H. Scheu, ypač akcentuojant lituanistinę veiklą bei unikalią jo sukauptą muziejinę kolekciją, buvo rašyta ir Lietuvos dienraščiuose<sup>7</sup>. Dvarininkui mirus, 1937 m. Lietuvos spaudoje pasirodė išsamūs jam skirti nekrologai<sup>8</sup>.

Aukštos pareigos valstybės tarnyboje, taip pat visuomeninėse organizacijose, H. Scheu'ui garantavo pažintis su įtakingais valdininkais, kultūrininkais bei mokslo žmonėmis. Omenyje turimas ne Klaipėdos krašto elitas, kuriam dvarininkas pats priklausė. Juk nieko nuostabaus, kad Klaipėdos krašto Žemės ūkio rūmų prezidentas kėlė tostą ir sėdėjo prie vieno stalo su krašto prefektu Gabrieliu Petisnė<sup>9</sup>. Turbūt kur kas įdomesnis faktas, kad Pirmojo pasaulinio karo metais pas H. Scheu'ų jo dvare Šilutėje bene tris kartus lankėsi ir gyveno Vokietijos kronprincas Joachimas. Žinomas faktas, kad pastarasis po to, kai 1918 m. Vokietijoje nuo sosto buvo nuverstas jo tėvas kaizeris Vilhelmas II, H. Scheu'aus buvo netgi prašęs tapti tarpininku ir rasti jam dvarą Rytprūsioose<sup>10</sup>. Išlikusi korespondencija taip pat rodo ir asmeninę H. Scheu'aus pažintį su Rytų Prūsijos Provincijos oberprezidentu Batotzkiu. Žinoma, kad oficialioje, taip pat ir neoficialioje aplinkoje H. Scheu'ui teko bendrauti su anuometiniu Lietuvos prezidentu A. Smetona, ministru pirmininku E. Galvanausku, Klaipėdos krašto gubernatoriais.

Kur kas svarbiau šio straipsnio kontekste turėtų pasirodyti artima dvarininko pažintis su Karaliaučiaus universiteto rektoriumi, kalbininku, istoriku bei archeologu prof. A. Bezenbergeriu, Karaliaučiaus istoriku prof. K. Lohmeyeriu, Rytų Prūsijos architektūrologu, restauratoriumi, paminklosaugininku R. Dethlefsenu, prof. E. Volteriu ar dr. J. Basanavičiumi.

Priežastis, dėl kurios H. Scheu yra itin vertinamas bei gavo palankų įvaizdį lietuviškuose svarstymuose, be abejo, yra susijusi ne su jo kaip valdininko karjeros pasiekimais, bet su jo pavy-

kusiais bandymais tirti ir fiksuoti lituanistinę, etnografinę Mažosios Lietuvos medžiagą. Kokie motyvai skatino vokiečių dvarininką užsiimti minėta veikla, kokie buvo tokio jo darbo rezultatai ir reikšmė tuomet ir šiandien, yra klausimai, į kuriuos reikia pamėginti atsakyti. Kalbėti apie H. Scheu'ų taip pat skatina vis populiariesniu tampantis jo kaip lietuvių tautos puoselėtojo bei užtarėjo stereotipas, neabejotinai kilęs dėl dvarininko rodyto palankumo lietuvių kalbai ir kultūrai. Svetimtaučio išskirtinis dėmesys svetimai greta egzistavusiai kultūrai verčia taip pat pripažinti paribio regionui būdingą reiškinį, o H. Scheu'ų traktuoti kaip to paribio kultūros žmogų.

Vokiška H. Scheu'aus kilme ir tam būdingu socialinės padėties pranašumu netenka abejoti. Nors jam ir nepavyko galutinai įrodyti, kad jo giminės šaknys yra Pietų Vokietijoje (jo paties mąnymu, Rothenburge prie Tauberio<sup>11</sup> (Bavarijoje), tačiau tiksliai žinoma, kad jo senelis buvo gimęs Gumbinėje ir ten ėjo aukštas muitinės tarnautojo pareigas. Daug pasakantis faktas yra tas, kad vieno iš jo vaikų krikštatėviais buvo Karo ir Domenų rūmų tarėjai su žmonomis<sup>12</sup>. Vėliau senelis persikėlė į Rusnę, paskui į Klaipėdą. H. Scheu'aus tėvas, gimęs jau Klaipėdoje, anksti tapo našlaičiu ir buvo globojamas dvarininko bei pirklio Sperberio. Tėvui Klaipėdoje teko prasimušti nuo mokytojo, stambios firmos (Moir & Co.) buhalterio iki pirklio ir laivų savininko. Kaip rašo pats H. Scheu savo atsiminimuose, tuo metu jo tėvas buvo turtingas, lankėsi masoniškoje pirklių organizacijoje „Concordia“, turėjo keletą laivų, didelį sklypą Liepojos gatvėje, viešbutį ir nuosavą fajetoną<sup>13</sup>. Pats H. Scheu miestietišką gyvenimą iškeitė į dvarininko: įsigijęs keletą dvarų, jo paties žodžiais tariant, tapo „naujais iškeptu dvarininku“<sup>14</sup>.

Tad kaip šiuo atveju būtų galima paaiškinti vokiškos kilmės ir grynai vokiškoje terpėje susiformavusio H. Scheu'aus polinkį ir dėmesį lietuviškai (= mažlietuvių) aplinkai? Jei mestume platesnį žvilgsnį į bendrą XIX a. Rytų Prūsijos kultūrinį, intelektualinį gyvenimą, išvystume, kad H. Scheu'aus atvejis jokių būdu nėra unikalus, o veikiau tai buvo normalus reiškinys. Visų pirma čia reikia prisiminti Rytprūsioose tarp intelektualų išplitusį *prūsiškojo patriotizmo* jausmą. Juk nemažai anuomet Rytprūsioose gyvenusių vokiečių intelektualų, atsiribodami nuo visos Vokietijos valstybės, save vadino *rytprūsiečiais*, *kraštiečiais*, skelbėsi turį *siauresnę prūsišką tėvynę*<sup>15</sup>. Kai kurie save pasivadino dar drąsiau – prūsais. Visa tai skatino istorinių senųjų prūsų tyrinėjimus, vertė ieškoti ir tirti išnykusios jų kultūros likučius. Lietuviai (= mažlietuviai) į intelektualų akiratį pateko kaip lygiaverčiai senųjų prūsų įpėdiniai bei palikuonys. XIX a. antrojoje pusėje dėl spartėjančios germanizacijos mažlietuviai Rytprūsioose buvo pradėti vadinti „miršančia tautybe“. Tai buvo papildomas veiksnys, kuris vertė dar labiau koncentruoti dėmesį ties mažlietuvių kultūra. Mažlietuvių kalbą ir etnografiją tyrinėjančių mėgėjiškų ir mokslinių studijų skaičius anuomet, regis, augo kaip ant mielių. Tuo laikotarpiu aiškiai buvo pastebimas netgi „žūstančių tautelių“ gelbėjimo judėjimas, suvienijęs įvairaus pašaukimo intelektualus. Iš dalies tokia kontekste iškilo Karaliaučiaus senovės draugija „Prūsija“, ir ypač Tilžės literatūrinė draugija, kurių abiejų narys, kaip žinome, buvo H. Scheu. Būtina akcentuoti, kad minėtos draugijos apsiribojo vien moksline, praeities relikтус konservuojančia, fiksuojančia kraštotyrine veikla. Matyt, ir H. Scheu'aus polinkį prie mažlietuvių galima aiškinti ne kitaip kaip minėto prūsiškojo patriotizmo ir iš to išplaukiančio „miršančios tautybės“ gelbėjimo, kas iš dalies buvo tapę netgi to laiko mada, poveikiu. Todėl galima teigti, kad H. Scheu'aus santykis su lietuviais buvo pagrįstas daugiausia moksliniais interesais, o ne emocijomis, priešingai nei, pvz., G. Sauerweino<sup>16</sup>. Tad H. Scheu'aus „nepaaiškinama meilė“ lietuviams, kaip galime matyti, turi gana racionalų pagrindą bei paaiškinimą.

Pirmuosius H. Scheu'aus lietuvių kaip „miršančios tautelės“ gelbėjimo požymius galima išvelgti jo lituanistinėje veikloje, kuri, kaip rodo turimi duomenys, prasidėjo dar iki pažinties su prof. A. Bezzenbergeriu. Pats H. Scheu teigia, kad lietuvių kalbos jis pramoko praktikuodamasis Lapynų dvare 1862–1864 m., padedamas tuomet dvare namų mokytoju dirbusio, vėliau Nidos kunigu tapusio Ernsto Pohlio. Vėliau lietuvių kalbos žinias gilino kasdieniame gyvenime, bendraudamas su dvare dirbusiais lietuvių samdiniais. Lietuviškai H. Scheu, matyt, išmoko gerai, nes, kaip pats vėliau užsiminė, dirbant apskrities komitetuose ne kartą jam teko tapti vertėju tarp vokiečių ir

lietuvių, taip pat neretai lietuviškoje aplinkoje kalbėtis vien lietuviškai. Lietuviškas dainas ir patarles, kurias jam tekdavo kasdien girdėti, H. Scheu pradėjo užsirašinėti dirbdamas tame pačiame Lapytų dvare. To nenustojė daryti praktikuodamasis ir kituose dvaruose, nes netrukus jis jau buvo surinkęs nemenką lietuviško folkloro rinkinį, kurį buvo nusiuntęs net Karaliaučiaus profesoriui G. Nesselmannui<sup>17</sup>.

Kokia buvo tų pirmųjų dvarininko lietuviškų rinkinių vertė, sunku nuspėti, tačiau po profesoriaus mirties be didesnio atgarsio jie buvo gražinti savininkui<sup>18</sup>. Kad H. Scheu lituanistika, ir ne tik ja, domėjosi dar iki pažinties su kalbotyrininku A. Bezzenbergeriu, rodo ir tas faktas, kad pats profesorius buvo suinteresuotas susipažinti su H. Scheu'umi, nes jau iki tol jis buvo girdėjęs kalbas apie šio dvarininko lituanistinę veiklą<sup>19</sup>. Apie ankstyvą H. Scheu'aus kultūrinę veiklą liudija ir jo kvietimas dalyvauti pirmuose svarstymuose dėl Lietuvių literatūrinės draugijos įkūrimo, kurie vyko Klaipėdoje, kunigo K. Jacoby'io bute.

Dvarininko pažintis su prof. A. Bezzenbergeriu buvo reikšminga abiem, tačiau ji ypač buvo naudinga dvarininkui, kuris iš profesoriaus perėmė svarbių kalbotyrai metodinių dalykų. Tai pripažino ir pats H. Scheu. Bendravimas su A. Bezzenbergeriu dvarininko veiklai suteikė visapusiško profesionalumo ir kryptingumo. Matyt, iš dalies ši pažintis H. Scheu'ų dar labiau pastūmėjo tyrinėti archeologiją ir lietuvių etnografiją. Tuo tarpu profesoriui H. Scheu buvo svarbus kaip bendramintis, jo veiklos Klaipėdos krašte rėmėjas ir – svarbiausia – kaip patyręs ekspedicijų po Klaipėdos krašto ūkininkų kiemus vadovas. Žinoma, kad šių dviejų asmenų pažintis vėliau virto nuoširdžia draugyste. Tai įrodo ne tik gausi tarpusavio korespondencija ar gausios profesoriaus viešnagės Lėbartų bei Šilutės dvaruose, bet ir judviejų vaikų – Ernsto Bezzenbergerio ir Ellenos Scheu – planuotos sužadėtuves<sup>20</sup>, kurios, deja, neįvyko dėl netikėtos profesoriaus sūnaus mirties.

Ilgamečio dvarininko lituanistinio darbo rezultatai buvo paviešinti 1912 m., kai Heidelberge lietuvių ir vokiečių kalbomis buvo išleista jo surinktų žemaitiškų pasakų knyga „Pasakos apie paukščius“ („Zemaitische Tierfabeln“). Kaip nurodo pats H. Scheu, šią knygą, kurioje publikuota 100 iš skirtingų žemaičių pasakotojų išgirstų pasakų, jis išleido skatinamas Tilžės lietuvių literatūrinės draugijos. Prie knygos pasirodymo buvo prisidėjęs ir prof. A. Kuršaitis, kuris buvo pagrindinis leidinio redaktorius, taip pat visas pasakas išvertė į vokiečių kalbą bei didžiąją dalį pasakų teksto sukirčiavo. Šis leidinys, matyt, turėjo tapti pirmuoju tomu, nes žinoma, kad H. Scheu turėjo dar vieną nepublikuotą, per 400 rankraščio puslapių siekusį žemaitiškų pasakų rinkinį „Ką man žemaičiai pasakoja“, užrašytą daugiausia iš Telšių ir Raseinių apskrities kilusių žemaičių“. Šiuo rinkiniu itin buvo susidomėjęs dr. J. Basanavičius, kuris dvarininkui dėl jų publikavimo net buvo pataręs susisiekti su „Tautos ir žodžio“ redakcija Kaune<sup>21</sup>. Žinoma, kad, be minėtų pasakų, H. Scheu taip pat buvo surinkęs ir didelį kiekį lietuviškų daiktavardžių.

H. Scheu'aus kaip rimto ir uolaus lituanisto įvaizdis persismelkė ir į ano laiko grožinės literatūros puslapius. 1919 m. išleistose vokiečių rašytojo H. Sudermanno „Lietuviškose apysakose“, kurias jis, beje, dedikavo H. Scheu'ui, vienoje iš apysakų dvarininko prototipas pavaizduotas kaip keistuolis, kuris vietoj pinigų už suteiktas plytas neturtingiems lietuvių naujakuriams iš pastarųjų paprašė padainuoti ir pasekt pasakų.

Kita veiklos ir interesų sritis, dėl kurios dvarininkas bene labiausiai buvo giriamas Lietuvos spaudoje, buvo susijusi su jo sukaupta vertinga ir gausia lietuviškos etnografijos kolekcija. Tai, be abejo, įpareigoja kalbėti apie XIX a. pabaigoje Šilutėje, dvaro rūmuose, įkurtą privatų dvarininko muziejų. Nurodoma, kad muziejumi buvo paversti du erdvūs dvaro rūmų antrojo aukšto kambariai, kuriuose visi daiktai buvo išties profesionaliai eksponuojami, o visi eksponatai esą turėjo metrikas. Be vertingų archeologinių senienų, ypač reikėtų atkreipti dėmesį į muziejuje buvusį etnografijos rinkinį. H. Scheu'us buvo surinkęs išties R. Dethlefseno knygos puslapių vertą XVIII–XIX a. pr. lietuviškų baldų, ūkio padargų ir namų apyvokos daiktų kolekciją, pradedant nuo lauknešio, kalvio darbo šviestuvų ir baigiant skryniomis bei lopšiu. Kaip pažymėjo amžininkai, tos pačios senos spintos bei skrynios buvo prikrautos ne ko nors kito, o gausių senų lietuviškų audinių bei aprangos

detalių pavyzdžių. Muziejuje apsilankęs dr. J. Basanavičius juo buvo taip susižavėjęs, kad net išreiškė mintį, ar nebūtų galima, susisiekus su dvarininku, vesti derybas dėl jo sukauptų rinkinių perleidimo Lietuvai, „idant (...) pridėjus prie jų gen. dr. V. Nagevičiaus iškasenas sunaudoti juos Tautos muziejų steigiant Kaune“<sup>22</sup>. Kaip rodo keletas rastų korespondencijos fragmentų, tokio bandymo tartis dėl dvarininko muziejinės kolekcijos įsigijimo išties būta 1929 m. Anuomet Čiurlionio galerijos ir Valstybinio muziejaus direktoriaus išreikšto noro H. Scheu, matyt, rimtai netgi nesvarstė, kas gerai matyti iš jo atsakymo: „Rinkiniai atskirai neparduodami, nebent jie būtų perkami kartu su mano dvaru“<sup>23</sup>. Dvarininko muziejus visą jo egzistavimo laiką išliko itin vertinamas specialistų, dažnai pabrėžiant, kad jame būta tokių eksponatų, kurių neturėjo nė vienas kitas Lietuvos muziejus. Verta pažymėti, kad dvarininkas, regis, ne vieną vertingą etnografinį eksponatą, ypač iki savo muziejaus įkūrimo, buvo padovanojęs Karaliaučiaus „Prūsijos“ muziejui. Antai net pats A. Bezenbergeris, ilgą laiką vadovavęs „Prūsijos“ senovės draugijai bei muziejui, kartą dvarininko prašė surasti lietuvišką rankšluostinę, kurios Karaliaučiaus muziejuje neturėta<sup>24</sup>.

Ypač didelį H. Scheu'aus indėlį galima nurodyti steigiant lietuviškus muziejus po atviru dangumi Tilžėje (1905 m.) ir Karaliaučiuje (1912 m.). Jis ne tik nubraižė lietuviško namelio Tilžėje projektą, tačiau ir pats pasirūpino jo vidaus apstatymu. Išlikę dokumentai rodo H. Scheu'aus per spaudą paskelbtos akcijos stulbinantį atgarsį bei sėkmę. Dvarininkas tuomet iš vietos gyventojų sulaukė išties didžiulės pasiūlos pirkti ir įsigyti senų lietuviškų etnografinių daiktų<sup>25</sup>. Karaliaučiuje pastatytų lietuviškų trobesių vidaus apstatymo nuopelnai taip pat priskirtini H. Scheu'ui, kuriam prižiūrint jo dvare keturi lietuvių dailidės pagamino senų baldų kopijas<sup>26</sup>.

Tas didelis dvarininko entuziazmas senai lietuvių kultūrai, jos propagavimas gerai matėsi ir jo dvaro kieme. Teigiama, kad jo dvaro pastatai buvo puošti lėkiais ir nudažyti to krašto liaudžiai įprastomis spalvomis<sup>27</sup>. Taip pat žinoma, kad H. Scheu 1916 m. į Klaipėdą atvykusiems aukštiesiems svečiams iš Badeno kaip dovaną įteikė lietuviškų rankdarbių iš savo rinkinio. O štai 1890 m., Vokietijos kaizeriui lankantis Klaipėdoje, dvarininkas suorganizavo originalų jo sutikimą – tuomet kaizerį Tauralaukyje pasitiko visas būrys raitų, lietuviškais tautiniais rūbais vilkinčių merginų. Daug pastangų ir pinigų, kaip prisipažino pats H. Scheu, jam atsiėjo ir dalyvavimas Berlyno parodoje, į kurią dvarininkas buvo nusiuntęs lietuviškų baldų, įvairių padargų, audinių – iš viso 72 eksponatus.

Dar vienas svarbus dalykas, kurį pažymi visi apie H. Scheu'aus muziejų anuomet rašę autoriai, buvo istoriniais dokumentais bei literatūra vertingas dvarininko archyvas bei biblioteka. Pats H. Scheu yra kartą prasitaręs, kad „turis surinkęs viską, kas kada yra apie Lietuvą parašyta, taip pat ir didžiąją dalį mūsų pačių išleistos lituanistikos“<sup>28</sup>. Tuo, matyt, neverta abejoti, žinant vien tai, kad tarp jo bibliotekos knygų buvo tokios antikvarinės vertybės kaip 1591 m. išleisti J. Bretkūno „Postilės“ du tomai, V. Kojelavičiaus 1650 m. lotyniška Lietuvos istorija bei 1684 m. išėjusi Ch. Hartknocho Prūsijos istorija. Beje, įdomu pažymėti, kad pirmosios dvi knygos po H. Scheu'aus mirties, vykdant jo testamentą, buvo padovanotos Kauno universiteto bibliotekai. Taip pat žinoma, kad H. Scheu turėjo įsigijęs ir S. Daukanto veikalą „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ (1845 m.), su kuria išsamiau susipažinti kartą pageidavo net pats A. Bezenbergeris<sup>29</sup>. Kaip kartografinę retenybę, kuri buvo dvarininko dispozicijoje, reikia nurodyti trečios laidos (1629) C. Hennenbergerio didįjį Prūsijos žemėlapi. Iš lituanistikos raštų, buvusių dvarininko bibliotekoje, galima paminėti Fr. Kuršaičio, A. Schleicherio, V. Kalvaičio, J. Basanavičiaus, vokiečių kalbininko K. Brugmanno, to paties A. Bezenbergerio ir kt. darbus. Verta pažymėti, kad H. Scheu buvo surinkęs Karaliaučiaus senovės draugijos „Prussia“, taip pat Karaliaučiaus gamtos-ekonominės draugijos bei Tilžės lietuvių literatūrinės draugijos leistus periodinių leidinių pilnus komplektus<sup>30</sup>. Kai 1948 m. Lietuvos mokslų akademijos atstovai ėmėsi iniciatyvos iš apleisto H. Scheu'aus dvaro į Vilnių pergabenti dvarininko paliktą archyvą, tai knygos buvo skaičiuojamos ne vienetais, o ryšuliais<sup>31</sup>. Iš tuomet sudaryto sąrašo aiškėja, kad dvarininkas, be kitų vertingų leidinių, buvo apsirūpinęs ir naujausia paminklotyrine bei paminklosauga propaguojančia literatūra.

Kraštietiškas H. Scheu'aus patriotizmas, be viso to, kas jau buvo pasakyta, ypač gerai matomas jam inicijavus ir organizavus Klaipėdos bei Šilutės apskričių istorijų parašymą. Esami duomenys liudija, kad šio darbo imtis dvarininkui pavyko prikalbinti netgi žymų krašto istoriką J. Sembritzkį. Parašęs abiem knygoms pratarmes, vienoje jų H. Scheu užsiminė, kad „pats inicijavau šį darbą ir jį rašant nuolat su autoriais keičiausi nuomonėmis“<sup>32</sup>. Bendri interesai, rūpinantis dėl minėtų veikalų pasirodymo, leido užsimegzti glaudiems dvarininko ir istoriko J. Sembritzkio santykiams. Tai įrodo išlikusi gausi abiejų minėtų asmenų korespondencija. Ypatingas H. Scheu'aus suinteresuotumas, taip pat tam tikra J. Sembritzkio globa pastebima organizuojant Šilutės apskrities istorijos rašymą. Žinoma, kad viename laiške aukštam valdininkui H. Scheu J. Sembritzkį vadino net globotiniu (*Schützlinge*)<sup>33</sup>. O štai laiške Šilutės landratui dvarininkas apgailėstavo, kad numatytas honoraras J. Sembritzkiui esąs kuklus ir dėl to jis jaučia moralinę atsakomybę, nes pats tokiam darbui istoriką pakvietęs. Iš kito dokumento sužinome, kad materialinės paramos J. Sembritzkiui H. Scheu mėgino prašyti net Rytų Prūsijos Provincijos oberprezidento, kuris, kaip paaiškėja vėliau, istorikui skyrė 1000 M vienkartinį honorarą. Bene ryškiausiai H. Scheu'aus globos požymiai pasireiškė tuomet, kai rimtai susirgus J. Sembritzkiui jis pasirūpino, kad iš jo Lėbartų dvaro kasryt istorikui į Klaipėdą būtų pristatyta po 1 litrą pieno<sup>34</sup>. Netikėtai J. Sembritzkiui mirus, numatytas knygos pasirodymas pasivėlino nedaug, nes vėl, daugiausia H. Scheu'aus dėka, knygai užbaigti buvo pakviestas kitas žinomas istorikas A. Bittensas.

Kalbant apie H. Scheu'aus atsivadimą kraštotyrai, negalima nepaminti jo indėlio į archeologinius tyrinėjimus Klaipėdos krašte. Jau buvo minėta, kad H. Scheu'aus muziejuje buvo vertinga bei gausi archeologinių radinių ekspozicija, kuriai dar tarpukariu ypatingą dėmesį buvo parodęs žinomas Lietuvos archeologas P. Tarasenka<sup>35</sup>. Neabejojama, kad domėtis šiomis senienomis H. Scheu'ų, o ypač jo sūnų Erichą, paskatino prof. A. Bezenbergeris. Pats H. Scheu, nors ir kolekcionavo archeologines iškasenas, tačiau, kaip manoma, savarankiškų kasinėjimų nevykdė. Dvarininkas labiau žinomas kaip A. Bezenbergerio archeologinių tyrinėjimų organizatorius, kuris parūpindavo nakvynę, darbininkų bei su žemės savininkais derindavo leidimus tyrinėti<sup>36</sup>. Archeologiniais tyrinėjimais užtat susiviliojo vyriausias dvarininko sūnus Erichas, kurį galima vadinti tikru A. Bezenbergerio asistentu. Regis, profesorius buvo labiau linkęs aptarinėti archeologinių kasinėjimų smulkmenas su Erichu nei su jo tėvu<sup>37</sup>. Abejonių, kad vėliau Erichas ėmėsi savarankiškų archeologinių tyrinėjimų, nekyla. Tiesą sakant, turimi faktai verčia manyti, kad didžioji dalis muziejuje buvusių archeologinių eksponatų kaip tik ir buvo surinkta paties Ericho bei jam priklausė<sup>38</sup>. Žinoma, kad pastarasis keletą eksponatų vėliau buvo padovanojęs besikuriančiam Klaipėdos krašto muziejui<sup>39</sup>.

Apžvelgus pagrindines H. Scheu'aus kultūrinės veiklos gaires, kurias, kaip matėme, daugiausia siejo lietuvių kultūros tyrinėjimai, galiausiai privalu iškelti klausimą ir apie dvarininko laikyseną lietuvių politinio judėjimo akivaizdoje. Ar šioje situacijoje tos proklamautos mokslinio intereso ribos taip ir liko neperžengtos, o gal atvirkščiai, čia išryškėjo H. Scheu'aus kaip vokiečio priešiškus? O gal H. Scheu'ų reikėtų vertinti kaip paribio regiono kultūrininką, kurio įsitikinimu greta galėjo sugyventi vokiečiai bei mažlietuvis? Dera pažymėti, kad H. Scheu'aus politinės pažiūros kaip, beje, ir pati kultūrinė veikla ligšiol nėra išsamiai tirtos. Dvarininko paliktas didžiulis archyvas dar vis laukia tyrinėtojų dėmesio. Nepaisant to, turimos negausios žinios vis dėlto leidžia bent apibendrintai atsakyti į ką tik iškeltus klausimus.

Suprantama, kad H. Scheu savo kultūrine veikla sąmoningai bei nesąmoningai rėmė ar prisidėjo prie lietuvių kultūrinio judėjimo. Lietuvių kalbos išsaugojimo, tautinių tradicijų bei papročių propagavimas – visa tai išėjo iš jo kaip kultūrininko ar mokslininko darbo. Tačiau jo palankumas lietuviams jokiū būdu nereiškė, kad jis rėmė jų politines aspiracijas. Apskritai turbūt galima drąsiai tvirtinti, kad dvarininkas stengėsi nuo politikos laikytis atokiai. Vien ko vertas jo retoriškas pasisakymas: „Kas yra valdžios? Kas yra politinės sistemos? Jos ateina ir nueina. Kas lieka – tai žemė ir žmonės, gyvenantys ir mintantys iš jos!“<sup>40</sup>. Net ir Klaipėdos kraštui lemtingais 1919 metais

H. Scheu stengėsi išlikti apolitiškas, teigdamas, kad jo gyvenimo planai neturi nieko bendra su politika, o tik su mokslu<sup>41</sup>. „Lietuvos aide“ 1937 m. išspausdintame nekrologe H. Scheu buvo įvertintas kaip asmuo, nesusidėjęs su „politiniais rėksniais“ ir nedalyvavęs nė vienoje vokiečių politinėje organizacijoje, kurios savo veikla stengėsi supriešinti vietos gyventojus<sup>42</sup>. „Jis buvo vienas tų negausaus Klaipėdos krašto vokiečių būrelio veikėjų, kuris mokėjo patraukti visų gyventojų simpatijas“<sup>43</sup>. Vis dažniau pradėjus girdėtis lietuvių reikalavimui Klaipėdos kraštą prijungti prie Lietuvos, H. Scheu'aus pozicija tapo aiškesnė. Jis teigė tuomet supratęs lietuvių politinės nepriklausomybės troškimą, tačiau Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos laikė nepageidaujamu dalyku, kol Lietuvos valstybė neturės tvirtos vyriausybės, pakankamai kariuomenės ir lėšų<sup>44</sup>. Yra duomenų, liudijančių, kad H. Scheu 1919 m. Šilutės apskrityje netgi organizavo apklausą, kurios esmė – pasisakyti prieš ketinimus Klaipėdos kraštą prijungti prie Lietuvos<sup>45</sup>. Kiti duomenys rodo, kad dvarininkas buvo linkęs palaikyti Klaipėdos kaip laisvosios valstybės idėją. Vis dėlto tokia H. Scheu'aus pozicija nereiškė radikalaus priešiško Lietuvos. Jo veiksmus galima vertinti kaip kraštiečio ar klaidiško, suradusio vietą šiame paribio regione.

Po Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos H. Scheu'aus pažiūros beveik nepasikeitė. Tiesa, reikia paminėti dvarininko išreikštą nerimą dėl agrarinės reformos, kuri, jei būtų įgyvendinta, iš jo dvaro nieko nepaliktų. „Daugelis mano nuomininkų laukia, kada bus padalytos mano dvaro žemės“<sup>46</sup>. Nesaugumo jausmas H. Scheu'ų privertė svarstyti netgi galimybę persikelti gyventi į Bavariją. Vis dėlto, kaip matysime vėliau, H. Scheu sugebėjo prisitaikyti prie pakitusios politinės situacijos ir įstengė joje gyventi bei naudingai dirbti.

Pradėjus Klaipėdoje rodytis vokiškojo nacionalizmo ženklams, H. Scheu, regis, nepasidavė jų įtakai. Antai žinoma, kad jo dvare viešėjusiems Klaipėdos krašto gubernatoriui A. Merkiui bei E. Galvanauskui dvarininkas buvo išreiškęs apgailėstą, jog jo draugai dvarininkai be reikalo nukrypę į kraštutinumą, „tuo tarpu krašto gerovė reikalauja eiti vidurio keliu“<sup>47</sup>. Nationalsocializmas H. Scheu vadinęs „užkrečiama liga iš Vokietijos“, o jo šalininkus – „nesusipratusiais karštagalviais“. Tenka tik apgailėstauti, kad H. Scheu'aus rodytu apolitiškumu nepasiekė jo anūkas, paveldėjęs dvarą, o kartu ir muziejų. Werneris Scheu, karo metais tapęs SS Šilutės dalinio vadu, pokariu buvo teisiamas už talkininkavimą žydų tautybės piliečių žudynėse.

Šiame pranešime norėta trumpai pristatyti Klaipėdos krašto vokiečio H. Scheu'aus kultūrinę veiklą, ypač akcentuojant jo lietuvių kultūros tyrinėjimo darbus. Ne ką svarbesnis buvo mėginimas parodyti, kad toji vokiečio dvarininko veikla nebuvo unikali to meto Rytų Prūsijos aplinkoje. Kaip buvo pabrėžta, H. Scheu'aus santykiai su lietuviais buvo paremti ne emociju, bet vien moksliniu pagrindu. Tai gerai parodė ir apžvelgtos jo politinės pažiūros. Pagrindinius motyvus pastarojo lietuviškai veiklai reikia kildinti iš kraštietiško patriotizmo ir iš to išplaukiančio „mirštančios tautybės“, kurią H. Scheu buvo įvardijęs kaip daug pirmąsias jėgas turinčią, gelbėjimo. Bet kuriuo atveju verta patyrinėti, kad daugelis aspektų, kaip antai H. Scheu'aus santykiai su vokiečių, mažlietuvių kultūrinėmis organizacijomis ar kultūrininkais iš Didžiosios Lietuvos, dar laukia tyrimo. Iš dalies ši priežastis lėmė, kad dvarininko kultūrinė veikla šiame pranešime buvo apžvelgta labai fragmentiškai.

### Išnašos

- <sup>1</sup> Šilutės muziejus (toliau – ŠM). Laikinas inventorinis nr. 54 (Ansiedlungen in Adl. Heydekrug und Hermanlöhlen).
- <sup>2</sup> MAB RS, F. 170-43, L. 1–2. (Verzeichnis meiner Amter. Hugo Scheu 1902).
- <sup>3</sup> MAB RS, F. 170-43, L. 3.
- <sup>4</sup> Pohle U. Hugo Scheu. *Sonderdruck aus Heft 5/1935 der Zeitschrift „Deutsche Arbeit“*.
- <sup>5</sup> Plg. *Ostpreussische Zeitung*, 1921 02 02, No. 53; *Memelländische Rundschau*, 1931 04 01; Tarasenko P. Kelios pastabos dėl d-ro Scheu archeologinių rinkinių. *Klaipėdos žinios*, 1924 10 12, Nr. 211.
- <sup>6</sup> Leweck R. *Scheu Generallandschaftsdirektor in Ostpreussen*. Kgsb., 1924.

- <sup>7</sup> Basanavičius J. Prie „Tautos muziejaus“. *Lietuva*, 1924, Nr. 190; Tarasenka P. Kelios patabos ...; Dėdelė A. Tėvo ir sūnaus daktarų Scheu lietuviškas muziejus Šilutėje. *Lietuva*, 1927, Nr. 4; Klaipėdos krašto pragiedruliuose: Dr. Scheu muziejų apžvalgą. *Lietuvos aidas*, 1937 08 17; Dr. H. Scheu dovanų mokslinė vertė. *Vakarai*, 1937 09 25; Dr. Hugo Scheu muziejų apžvalgą. *Vakarai*, 1937 08 10, Nr. 183.
- <sup>8</sup> Šilutėje mirė dr. h. c. Hugo Scheu. *Lietuvos aidas*, 1937 07 27; Mūsų provincijos muziejai. *Lietuvos aidas*, 1937 07 24.
- <sup>9</sup> Visuotinis Susiejimas Nemuno Szalies Laukininkystes Kamaros. *Laukininkystes Laiszkas Nemuno Szalies*, 1921, Nr. 6.
- <sup>10</sup> MAB RS, F. 170-389, L. 165.
- <sup>11</sup> Zimmer C. Feierabendstunde bei Hugo Scheu. Besinnliches aus einem arbeitsreichen Leben. *Memelländische Rundschau*, 1931 04 01, Nr. 77.
- <sup>12</sup> MAB RS, F. 170-1, L. 22.
- <sup>13</sup> MAB RS, F.170-389, L. 24.
- <sup>14</sup> Ten pat, L. 100.
- <sup>15</sup> Gineitis L. *Prūsiškasis patriotizmas ir lietuvių literatūra*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 174.
- <sup>16</sup> Strakauskaitė N. Adelbert Bezenberger. *Mare nostrum*, 1998. S. 66.
- <sup>17</sup> MAB RS, F. 170-389, L. 47.
- <sup>18</sup> MAB RS, F. 170-389, L. 46.
- <sup>19</sup> Ten pat, L. 91.
- <sup>20</sup> Ten pat, F. 170-2, L. 16; F. 170-3, L. 1.
- <sup>21</sup> Basanavičius J. Prie „Tautos muziejaus“. *Lietuva*, 1924, Nr. 190.
- <sup>22</sup> Ten pat.
- <sup>23</sup> ŠM. Laikinas inventoriaus Nr. 43, L. 1.
- <sup>24</sup> MAB RS, F.12-1244, L. 25r.
- <sup>25</sup> MAB RS, F. 170-247-250.
- <sup>26</sup> Ten pat, F. 170-255.
- <sup>27</sup> Leweck R. *Scheu Generallandschaftsdirektor in Ostpreussen*. Königsberg, 1924, S. 6.
- <sup>28</sup> Garbusis Šilokarčemos pilietis. Šilutė, 2001, p. 133.
- <sup>29</sup> MAB RS, F. 12-1226, L. 10.
- <sup>30</sup> ŠM. TR 1573 (1948 m. rugpjūčio 3 d. iš Šilutės muziejaus bibliotekos paimtų knygų sąrašas).
- <sup>31</sup> Ten pat.
- <sup>32</sup> Sembritzki J., Bittens A. *Geschichte des Kreises Heydekrug*. Memel, 1920, S. III.
- <sup>33</sup> ŠM. Laikinas inventoriaus Nr. 67, L. 14.
- <sup>34</sup> Ten pat, L. 40.
- <sup>35</sup> Tarasenka P. Kelios pastabos...
- <sup>36</sup> Tamulynas L. Šilutės dvarininkų Hugo ir Ericho Scheu'ų indėlis į Klaipėdos krašto proistorės ir archeologinius tyrinėjimus. *Kultūros paminklai*, 1997, Nr. 4, p. 39.
- <sup>37</sup> MAB RS, F. 12-1241, L. 6r.
- <sup>38</sup> Tamulynas L. Šilutės dvarininkų..., p. 41.
- <sup>39</sup> Šilutėje mirė dr. h. c. Hugo Scheu. *Lietuvos aidas*, 1937 07 27.
- <sup>40</sup> Sembritzki J., Bittens A. *Geschichte...*, S. VI.
- <sup>41</sup> Garbusis Šilokarčemos pilietis..., p. 133.
- <sup>42</sup> Šilutėje mirė dr. h. c. Hugo Scheu...
- <sup>43</sup> Ten pat.
- <sup>44</sup> Garbusis Šilokarčemos pilietis..., p. 133.
- <sup>45</sup> Strakauskaitė N. Atsiliepiamas apie M. Janukonio bakalauro baigiamąjį darbą „Klaipėdos krašto istorija Hugo Šojaus korespondencijoje“. VLPIC. B 00. 01.
- <sup>46</sup> Janukonis M. *Klaipėdos krašto istorija Hugo Šojaus korespondencijoje*. Bakalauro darbas, 2001, p. 24.
- <sup>47</sup> Dėdelė A. Tėvo ir sūnaus...

## Hugo Scheu als Grenzgänger

*Darius Barasa*

### *Zusammenfassung*

Im vorliegenden Beitrag wird versucht den Beitrag des Heydekrüger Gutsbesitzers, hohen ostpreußischen und memelländischen Beamten, des bekannten Kulturträgers und der gesellschaftlichen Persönlichkeit Dr. Hugo Scheu (1845–1937) für die Forschung und Verbreitung der kleinlitauischen Kultur darzulegen. Sein erhaltenes umfassendes Privatarchiv ist bisher noch nicht gründlich erforscht, dennoch lassen vorhandene historiographische Angaben sowie einige neu entdeckte Fakten auf die Richtlinien für die kulturelle Tätigkeit von Dr. Hugo Scheu und auf Motive dieses Wirkens schließen.

Hugo Scheu, der einige Güter besaß, war deutschstämmig und gehörte der Gesellschaftselite des Memellandes an. Als Präsident der Landwirtschaftskammer und Mitglied des Landesdirektorium für das Memelgebiet, Mitglied der Kreis Ausschüsse der Kreise Memel und Heydekrug, General-landschaftsdirektor in Ostpreussen, Landesökonomierat etc. hatte Scheu hohe und verantwortungsvolle Ämter inne. Außerdem war Scheu Mitglied verschiedener hoch geschätzter Kulturverbände Ostpreußens: der *Litauischen literarischen Gesellschaft in Tilsit*, der *Altertumsgesellschaft „Prussia“ in Königsberg*, der *Altertumsgesellschaft zu Insterburg*, der *Physikalisch-Ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg* etc. Er pflegte persönliche Kontakte zu berühmten Wissenschaftlern des damaligen Ostpreußens: Prof. Bezzenberger, Prof. Lohmeyer, Prof. Dethlefsen, Prof. Volter etc.

Im Beitrag wird das Hauptaugenmerk auf die litauische Tätigkeit von Hugo Scheu gerichtet. Er lernte die litauische Sprache und sammelte Beispiele der litauischen Volksdichtung. 1912 erschien auf Initiative der *Litauischen literarischen Gesellschaft* ein Band mit den von ihm gesammelten zemaitischen Märchen (*Žemaitische Tierfabeln*). Weitere von Scheu aufgezeichnete Märchen, die etwa 400 Seiten umfassten, blieben unveröffentlicht. Der Gutsbesitzer hat sich auch als Begründer des Museumswesens im Memelland hervorgetan. Auf seinem Gut hatte er ein Museum gegründet, in dem außer archäologischen Funden Sammlungen mit ethnographischen Alltagsgegenständen aus dem 18. – 19. Jahrhundert ausgestellt wurden. Scheu hat zur Gründung der litauischen Freilichtmuseen in Tilsit (1905) und Königsberg (1912) viel beigetragen. Der Gutsbesitzer war auch wegen seiner reichen Bibliothek bekannt. Er besaß sowohl antike als auch neueste litauische Publikationen. Darüber hinaus initiierte Scheu die Entstehung der Geschichtsbücher der Kreise Memel und Heydekrug und organisierte archäologische Ausgrabungen im Memelland.

Das litauische Wirken von Hugo Scheu wird zu allererst mit der unter deutschen Intellektuellen in Ostpreußen entstandenen Bewegung des *preußischen* oder *Landpatriotismus* sowie der Rettung der *aussterbenden Nationalitäten* (ggf. der Kleinlitauer) in Zusammenhang gebracht. Scheu beschränkte sich auf die wissenschaftliche, Relikte der Vergangenheit konservierende und fixierende volkskundliche Tätigkeit. Das Wohlwollen des Gutsbesitzers den Kleinlitauern und ihrer Kultur gegenüber basierte also auf wissenschaftlichen Interessen und nicht auf einer emotionalen Verbindung. Darauf deutet die neutrale Haltung Scheus im Bezug auf die deutsche und litauische Politik im Memelland hin.

Der Charakter und die Bedeutung des kulturellen Wirkens von Hugo Scheu für die Kultur Groß-Litauens ließen sich mit der jenseits der Memel aktiven *Litauischen literarischen Gesellschaft* in Tilsit oder der *Altertumsgesellschaft „Prussia“* in Königsberg vergleichen. Wenn man den Einfluss wahrnimmt, den die erwähnten Gesellschaft auf Litauen ausübten, wird auch die Bedeutung der kulturellen Tätigkeit von Hugo Scheu leicht verständlich.

*Übersetzung ins Deutsche: Rasa Krupavičiūtė*

Gauta 2004 10 12

Spausdinti rekomendavo: dr. Aistė Lazauskienė,  
dr. Silva Pocyte